

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.5.62>

УДК 631/635:621:3.071.2

*М. О. Самофалова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри управління та адміністрування,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8060-7956>*

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ ТА
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ У ПОВОЄННИЙ
ПЕРІОД**

*M. Samofalova,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Management and Administration,
Open International University of Human Development "Ukraine"*

**EFFICIENCY OF AGRICULTURAL MACHINERY ENTERPRISES AND
STRATEGIC DIRECTIONS OF THE INDUSTRY DEVELOPMENT IN
THE POSTWAR PERIOD**

В статті проведено дослідження щодо ефективності діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування. Зокрема, проведена оцінка динаміки обсягів реалізації галузі машинобудування та у тому числі галузі сільськогосподарського машинобудування вказує на значну

диспропорцію між ними та значно нижчі темпи зростання саме у сільськогосподарського машинобудування. Щодо реалізації продукції машинобудування за межі країни визначено спадну тенденцію як і по галузі в цілому, так і по сільськогосподарському машинобудуванню зокрема. Визначено чинники, що впливають на зниження обсягів реалізації продукції машинобудування: знищення і пошкодження виробничих потужностей; зростання витрат та порушення логістичних зв'язків; втрата виробничих зв'язків з постачальниками; кадрові проблеми, зростання цін на енергетичні ресурси . Запропоновано перспективні напрями розвитку машинобудування враховуючи вплив війни та повоєнну відбудову економіки та перспективи відродження експортного потенціалу машинобудування.

The article conducts a study of the efficiency of agricultural engineering enterprises. In particular, an assessment of the dynamics of sales volumes in the machine-building industry, including the agricultural machine-building industry, indicates a significant disproportion between them and significantly lower growth rates in agricultural machine-building. As a result, the presence of domestic machinery will be reduced in the domestic market, and the export potential will suffer significant losses, as well as access to relatively cheap domestic machinery for agricultural producers will be limited. As for the sales of machine-building products outside the country, a downward trend has been identified both for the industry as a whole and for agricultural machinery in particular. The study shows a significant impact of geopolitical crises, such as the annexation of Crimea and parts of Donetsk and Luhansk regions in 2014 and Russia's full-scale invasion in 2022, on the financial performance of the machine building industry. The factors that influence the decline in sales of machine-building products are identified, such as: destruction and damage to production facilities; rising costs and disruption of logistics; loss of production ties with suppliers; personnel problems; and rising energy prices. The agricultural machinery industry has shown greater resilience, demonstrating profitability in most years of the period under study. This is due to

the importance of agriculture for the Ukrainian economy. Agricultural machine building played a key role in stabilizing the industry, especially during the crises, but its share in total profits decreased in 2023 (4.3%), which may indicate a recovery of other subsectors. Nevertheless, the machine-building industry retains significant potential for recovery and development, in particular due to government support, international cooperation, and innovation. The article proposes promising areas of development of mechanical engineering, taking into account the impact of the war and post-war economic recovery and the prospects for reviving the export potential of mechanical engineering. In particular, the prospects for reviving the export potential of machine building should be based on: integration into global production and supply chains through cooperation with European companies; government support; and development of innovative products. Promising ways that can increase the economic efficiency of agricultural machinery enterprises are proposed.

Ключові слова: *ефективність, сільськогосподарське машинобудування, галузь, стратегічні напрями, розвиток, повоєнний період.*

Keywords: *efficiency, agricultural engineering, industry, strategic directions, development, postwar period.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Під час війни економічна ефективність підприємств машинобудівного комплексу, у тому числі галузі сільськогосподарського машинобудування знизилася, у першу чергу, через втрати виробничих потужностей, зростання цін на енергетичні ресурси та логістичні проблеми. Але з огляду на те, що аграрний сектор України надзвичайно важливий для економіки, зокрема як джерело надходження валюти у повоєнний період, ймовірно, різко зросте попит на техніку, й галузь може відновитися завдяки впровадженню інновацій у виробництво, інвестиціям та підтримці держави. Війна спричинила значні

втрати для галузі: знищено 30% промислового потенціалу, експорт машинобудівної продукції зменшився на 70% порівняно з 2021 роком, а обсяги імпорту зросли через необхідність компенсації втрат матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва. Однак, галузь демонструє ознаки відновлення у 2023 році, але залишається чутливою до геополітичних ризиків, але показала стійкість і потенціал до відновлення, особливо у 2023 році. Сільськогосподарське машинобудування виявилось більш стабільним і відіграло ключову роль у стабілізації галузі під час криз. Однак для подальшого розвитку необхідні заходи щодо мінімізації впливу зовнішніх факторів та підтримки ключових підгалузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Машинобудування викликає значний інтерес у багатьох науковців. Наприклад, ключові аспекти розвитку машинобудування, прогнози та перспективи розвитку галузі аналізували такі вітчизняні науковці: О.Захарчук, О.Шпикуляк, Я.Навроцький, О.Мороз, Р.Дубас, Н. Карачина, А. Державська, Л. Соколова, Л. Сакун, Ю. Веденіна, О. Цимбал, О. Ходирева, Н. Пігуль та інші. Не викликає сумніву участь широкого кола науковців у вирішенні ключових проблем функціонування підприємств аграрного машинобудування та без заперечення має значний вплив. Однак варто підкреслити об'єктивну необхідність вивчення питань, які стосуються аналізу сучасного стану та виявлення потенціалу для відновлення сільськогосподарського машинобудування та формування стратегічних напрямів розвитку галузі у повоєнний період.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Здійснити оцінку ефективності діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування та сформулювати стратегічні напрями розвитку галузі у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка динаміки обсягів реалізації галузі машинобудування та у тому числі галузі сільськогосподарського машинобудування вказує на значну диспропорцію

між ними та значно нижчі темпи зростання саме у сільськогосподарського машинобудування (Рис.1). Якщо у 2014 році частка обсягу реалізації сільськогосподарського машинобудування у машинобудівній галузі 4,0%, у 2021 році вона досягла максимального значення 6,4%, то з початком війни цей показник значно зменшився до 5,1% у 2022 році, до 3,2% у 2023 році та до 2,8% у 2024 році. Довоєнні обсяги реалізації продукції сільськогосподарського машинобудування у 2014 році становили 315,2 млн. дол. США (всього по галузі машинобудування 7913,2 млн дол. США), у 2021 році максимальне значення показника становило 477,0 млн дол. США (при цьому по машинобудуванню значення цього показника дещо знизилася – до 7507,5 млн дол. США). У воєнні роки можна спостерігати протилежну ситуацію – обсяги реалізації продукції машинобудування в цілому після різкого скорочення у 2022 році до 4728,3 млн дол. США у 2023-2024 році спостерігається їх значне зростання до 6182,4 та 7138,6 млн дол. США відповідно (у 2024 році наблизилися до обсягів реалізації довоєнного 2021 року).

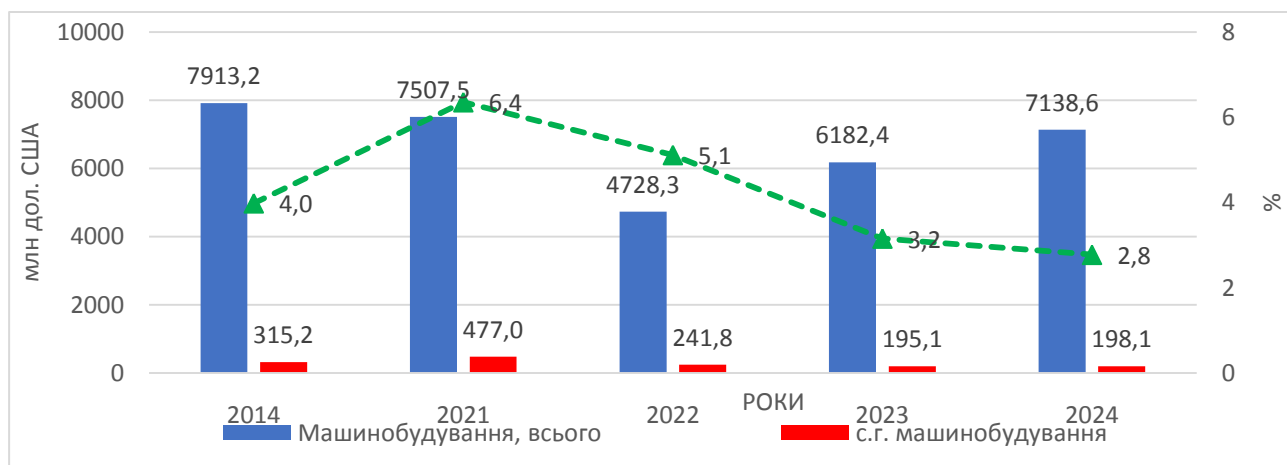

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції машинобудування всього, та с.г. машинобудування зокрема

Джерело: розроблено автором за [1]

При цьому, обсяги реалізації продукції сільськогосподарського машинобудування значно скоротилися у 2022-2023 роках – до 241,8 та 195,1

млн дол. США відповідно, у 2024 році вони зросли лише на 3 млн дол. США у порівнянні з попереднім роком.

Така диспропорція викликана, у першу чергу, через значні втрати виробничих потужностей саме галузі сільськогосподарського машинобудування: Харківський тракторний завод, флагман вітчизняного виробництва тракторів, який забезпечував значні обсяги експорту продукції, з початку війни зазнав значних руйнувань та втратив 75 % своєї вартості; Бердянський завод “John Greaves”, виробник жниварок, опинився під окупацією, містоутворюючий завод “Оріхівсільмаш”, релокований до Запоріжжя та лише частково відновив свою роботу. Як наслідок, присутність вітчизняної техніки скоротиться на внутрішньому ринку та експортний потенціал зазнає значних втрат та стане обмеженим доступ до порівняно дешевої вітчизняної техніки аграрних товаровиробників [2].

Дещо інша ситуація склалася з реалізацією продукції машинобудування за межі країни – спостерігається спадна тенденція як і по галузі в цілому, так і по сільськогосподарському машинобудуванню зокрема (Рис. 2).

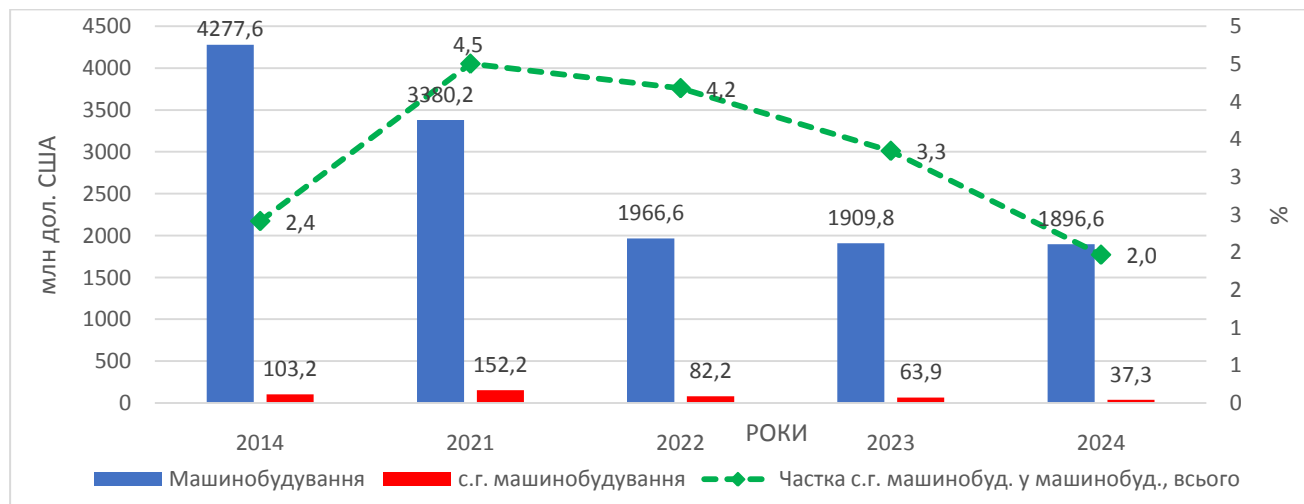

Рис. 2. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції за межі країни галузі машинобудування всього, та с.г. машинобудування зокрема

Джерело: розроблено автором за [1]

Винятком є лише 2021 рік, у якому у порівнянні з 2014 роком зросли саме обсяги реалізації продукції сільськогосподарського машинобудування – з 103,2 млн дол. США до 152,2 млн дол. США і досягли 4,5% від обсягів реалізації продукції машинобудування в цілому. У воєнні 2022-2024 роки спостерігається падіння обсягів реалізації за межі продукції машинобудування з 3380,2 млн дол. США у 2021 році до 1896,6 млн дол. США у 2024 році. За цей же період обсяги реалізації галузі сільськогосподарського машинобудування скоротилися з 152,2 млн дол. США до 37,3 млн дол. США і частка обсягів реалізації галузі у загальних обсягах реалізації продукції машинобудування скоротилася до 2,0%.

Фінансові показники діяльності машинобудівного комплексу наведені у (Табл. 1).

У 2012 році галузь мала прибуток 1160,0 млн дол. США, але в 2014 році зафіксовано значний збиток -1882,3 млн дол. США, що пояснюється великими обсягами збитків збиткових підприємств (-2523,3 млн грн), хоча їх частка порівняно невелика – 36,3%.

Таблиця 1. Чистий прибуток (збиток) підприємств галузі машинобудування, млн дол. США

Роки	Прибуток /збиток (млн дол. США)	Прибуток прибуткових підприємств (млн дол. США)	Частка прибуткових підприємств (%)	Збиток збиткових (млн дол. США)	Частка збиткових підприємств (%)
2012	1160,0	1560,5	65,2	-400,5	34,8
2014	-1882,3	641,1	63,7	-2523,3	36,3
2021	258,5	541,2	74,8	-282,7	25,2
2022	-244,2	426,2	67,0	-670,4	33,0
2023	602,5	826,2	75,2	-223,7	24,8

Джерело: розроблено автором за [3]

Дана ситуація у 2014 році викликана, у першу чергу, початком воєнних дій на сході країни та втрату Криму і частини Донецької та Луганської областей.

У 2021 році галузь отримала прибуток (258,5 млн дол. США), але в 2022 році знову фіксується збиток (-244,2 млн дол. США) через

повномасштабне вторгнення росії. У 2023 році спостерігається відновлення із значним обсягом прибутку – 602,5 млн дол. США.

Частка прибуткових підприємств зросла з 65,2% у 2012 році до 75,2% у 2023 році, з тимчасовим спадом до 67,0% у 2022 році, що свідчить про покращення фінансової стійкості, але з коливаннями у кризові періоди [4].

Обсяги прибутку прибуткових підприємств зменшилися з 1560,5 млн дол. США у 2012 році до 426,2 млн дол. США у 2022 році, але у 2023 році спостерігалось зростання його обсягів до 826,2 млн дол. США, що свідчить про поступове відновлення потенціалу галузі.

Найбільший збиток збиткових підприємств спостерігався у 2014 році (-2523,3 млн дол. США), що значно вплинуло на загальний результат діяльності галузі, та у 2022 році (-670,4 млн дол. США), з помірним зменшенням до -223,7 млн дол. США у 2023 році.

Ефективність діяльності галузі сільськогосподарського машинобудування відображена у (Табл. 2).

Таблиця 2. Чистий прибуток (збиток) підприємств галузі сільськогосподарського машинобудування млн дол. США

Показники	Роки				
	2012	2014	2021	2022	2023
Прибуток /збиток (млн дол. США)	-9,9	27,4	31,1	22,3	30,6
Прибуток прибуткових підприємств (млн дол. США)	25,5	66,5	39,8	32,8	35,2
Частка прибуткових підприємств (%)	64,4	70	74,9	69,8	74,9
Збиток збиткових (млн дол. США)	-35,4	-39,2	-8,7	-10,5	-4,6
Частка збиткових підприємств (%)	35,6	30	25,1	30,2	25,1
частка прибутку прибуткових підприємств с.г. машинобуд. у прибутку машинобуд., %	1,6	10,4	7,4	7,7	4,3
частка збитку збиткових підприємств с.г. машинобуд. у збитку машинобуд., %	8,8	1,6	3,1	1,6	2,1

Джерело: розроблено автором за [3]

Збиток галузі сільськогосподарського машинобудування спостерігався у 2012 році (-9,9 млн дол. США), при цьому у інші роки періоду, що досліджується галузь демонструвала прибутковість, хоча й порівняно

невисоку – навіть у кризові 2014 та 2022 роки. Так, у 2014 році прибуток галузі спостерігався у обсягах 27,4 млн дол. США, 31,1 млн дол. США у 2021, 22,3 млн дол. США у 2022 та у 2023 році 30,6 млн дол. США. Це свідчить про стійкість галузі до криз та більшу стабільність у порівнянні з галуззю машинобудування в цілому.

Частка прибуткових підприємств сільськогосподарського машинобудування зросла з 64,4% у 2012 році до 74,9% у 2023 році, з тимчасовим спадом до 69,8% у 2022 році, що свідчить про тенденцію до відновлення виробничого потенціалу галузі.

Прибуток підприємств, що отримали прибуток флюктував з максимальних обсягів у 66,5 млн дол. США у 2014 році до стабілізації на рівні 30-40 млн дол. США у 2021-2023 роках.

Частка прибутку галузі с.г. машинобудування у загальному обсязі машинобудівної галузі порівняно незначна та постійно змінюється у динаміці. Пікове значення показника припадає на 2014 рік (10,4%), а мінімальне – 4,3% у 2023 році. У той же час, частка збитків була високою у 2012 році (8,8%), але у 2023 році вона зменшилась до 2,1%, що свідчить про зменшення впливу збитків на галузь.

Дані дослідження свідчать про значний вплив геополітичних криз, таких як анексія Криму та частини територій Донецької та Луганської областей у 2014 році та повномасштабне вторгнення росії в 2022 році, на фінансові показники машинобудування. У 2014 році найбільший збиток (-1882,3 млн дол. США) пояснюється втратою ринків та економічною нестабільністю, а у 2022 році збиток (-244,2 млн дол. США) пов'язані з воєнними діями. Відновлення ефективності діяльності підприємств галузі у 2023 році (+602,5 млн дол. США) може свідчити про поступову адаптацію їх до нових умов.

Сільськогосподарське машинобудування показало більшу стійкість, демонструючи прибутковість протягом більшості років періоду, що досліджувався. Це, пов'язано з важливістю сільського господарства для

економіки України. У 2014 році його частка у загальному обсязі прибутку підприємств всього машинобудівного комплексу досягла 10,4%, що свідчить про меншу залежність с.г. машинобудування від кризових факторів.

Зростання частки прибуткових підприємств (з 65,2% у 2012 році до 75,2% у 2023 році) та зменшення частки збиткових (з 34,8% до 24,8%) вказують на покращення фінансової стійкості. Це може бути результатом реструктуризації або виходу з ринку найбільш збиткових підприємств.

Прибуток прибуткових підприємств зменшився з часом, але зріс у 2023 році, тоді як збитки збиткових підприємств були найбільшими у 2014 та 2022 роках, що відображає вплив зовнішніх факторів. Зменшення збитків у 2023 році підприємств галузі машинобудування (-223,7 млн дол. США) свідчить про поступове їх відновлення. Зростання частки прибуткових підприємств і зменшення збитків свідчать про покращення фінансової структури галузі.

Сільськогосподарське машинобудування відіграло ключову роль у стабілізації галузі, особливо під час криз, але його частка у загальному прибутку зменшилась у 2023 році (4,3%), що може свідчити про відновлення інших підгалузей. Проте, машинобудування зберігає значний потенціал для відновлення та розвитку, зокрема завдяки державній підтримці, міжнародній співпраці та інноваціям.

Перспективними напрямками розвитку машинобудування враховуючи вплив війни та повоєнну відбудову економіки в першу чергу може стати військове машинобудування, що забезпечує виробництво військової техніки, та сприяє зміцненню обороноздатності держави. На сьогодні Краматорський завод важкого верстатобудування релокував виробничі потужності та відновив виробництво артилерійських систем для ЗСУ.

Розвиток галузі енергетичного машинобудування через знищення та пошкодження енергетичної інфраструктури надзвичайно актуальний як під час війни так і в повоєнний період, наприклад розробка малих модульних реакторів (SMR), має перспективу завдяки співпраці з міжнародними партнерами [5].

Крім знищення і пошкодження виробничих потужностей на зниження обсягів реалізації продукції машинобудування впливають наступні чинники:

- зростання витрат та порушення логістичних зв'язків,
- втрата виробничих зв'язків з постачальниками,
- кадрові проблеми,
- зростання цін на енергетичні ресурси, що спричинило зниження прибутковості підприємств галузі та скорочення обсягів надходження валютної виручки.

Сільськогосподарське машинобудування має значний потенціал для розвитку та повоєнного відновлення, оскільки потреба на недорогої сільськогосподарську техніку, обладнання для тваринництва та елеваторів визначається у аграрних товаровиробників підвищеним попитом для компенсації втрачених виробничих ресурсів через воєнні дії [6].

Машинобудування в поєднанні з ІТ створює сектор із високим потенціалом для впровадження Індустрії 4.0, що підвищує його конкурентоспроможність

Перспективи відродження експортного потенціалу машинобудування повинні базуватися на:

- інтеграції в глобальні ланцюги виробництва та постачання продукції через співпрацю з європейськими компаніями та залучення іноземних інвестицій, що сприятиме відкриттю виробничих потужностей в Україні та нарощенню експортного потенціалу [7];

- державній підтримці, яка передбачає фінансування програм фінансового лізингу, часткової компенсації вартості техніки та захисту від недобросовісної конкуренції (обмеження імпорту вживаної техніки) яка стане дієвим стимулом нарощення виробництва експорт-орієнтованої продукції [8];

- розробці інноваційної продукції, наприклад екологічної техніки чи обладнання для точного землеробства, що сприятиме освоєнню нових ринків

У повоєнний період підприємства сільськогосподарського машинобудування України стикаються з викликами, такими як пошкодження інфраструктури, обмежений доступ до кредитів та моральний і фізичний знос основних засобів. Однак є кілька перспективних шляхів, які можуть підвищити їхню економічну ефективність:

1. Модернізація та оновлення обладнання.

Заміна зношеної техніки на сучасну може значно підвищити продуктивність та знизити витрати на паливе [9]. Уряд України у 2024 році відновивши програму компенсації вартості вітчизняної техніки забезпечив її фінансування в обсязі 877 млн грн. [10], що стало дієвим стимулом попиту на українську продукцію.

Міжнародна підтримка також вплинула на розвиток с.г. машинобудування шляхом фінансування проектів з закупівлі зернозбиральної техніки для малих і середніх фермерських господарств Канадою та Японією [11].

2. Забезпечення доступу до фінансування.

Обмежений доступ до кредитів є ключовою перешкодою для розвитку аграрного сектору. Дослідження показують, що у країнах, які пережили війни, реформи фінансової системи, спрямовані на зниження відсоткових ставок, значно сприяють відновленню аграрного сектору [12]. У контексті України, ініціативи, такі як проект Світового банку “ARiSE” (Ukraine Agriculture Recovery Emergency), спрямовані на покращення доступу до доступного фінансування для аграріїв, можуть бути розширені для підтримки машинобудівних підприємств [13].

3. Розвиток внутрішнього виробництва.

Підтримка вітчизняних виробників є стратегічно важливим напрямком зменшення залежності від імпорту та стимулом для створення робочих місць. Субсидії, податкові пільги та пріоритетні закупівлі державою можуть сприяти розвитку сільськогосподарського машинобудування.

4. Впровадження передових технологій.

Технології точного землеробства, такі як GPS-керовані трактори та дрони, можуть оптимізувати використання ресурсів та підвищити врожайність [14]. Це особливо актуально для України, де багато техніки та обладнання знищені або пошкоджені війною, морально застарілі та зношені.

5. Підвищення енергоефективності.

Високі витрати на паливе та його дефіцит зумовлені війною, роблять енергоефективність пріоритетною. Сучасні трактори з електронними системами управління двигуном дозволяють економити до 15% енергії, що знижує операційні витрати аграрних товаровиробників [9].

6. Створення кооперативних моделей.

Для дрібних ферм створення кооперативів можуть стати ефективним способом спільного використання техніки, що дозволить досягти масштабної економії. Дослідження показують, що такі моделі успішно застосовуються в країнах, які пережили війну та сприяють підвищенню доступу до виробничих ресурсів [15].

7. Державна політика та реформи .

Держава повинна продовжувати фінансування програм компенсації та реформувати земельний ринок для більш ефективного використання техніки. Наприклад, ініціативи з розмінування сільськогосподарських угідь, підтримувані FAO, є важливими для відновлення доступу до земель [16].

8. Міжнародна співпраця.

Співпраця з міжнародними організаціями може забезпечити доступ до фінансування, технологій та експертизи. Наприклад, FAO вже фінансує проекти з відновлення сховищ зерна, що опосередковано підтримує потребу в техніці [17].

9. Освіта та підготовка кадрів.

Підвищення кваліфікації фермерів та технічного персоналу через навчальні програми є необхідним для ефективного використання нової техніки. Це може включати тренінги з експлуатації та обслуговування сучасного обладнання.

10. Відновлення інфраструктури.

Відновлення виробничої та логістичної інфраструктури є критичним для забезпечення безперебійної роботи аграрного сектору економіки. FAO оцінює дефіцит потужностей сховищ зерна в 16 млн тонн. На сьогодні вже розпочато фінансування проєктів з їхнього відновлення [17].

На базі вищезгаданого сформовано таблицю порівняльного аналізу стратегій розвитку сільськогосподарського машинобудування України (Табл. 3).

**Таблиця 3. Порівняльний аналіз стратегій розвитку галузі
сільськогосподарського машинобудування**

Стратегія	Потенційний вплив	Необхідні ресурси
Модернізація обладнання	Збільшення продуктивності, зниження витрат	Фінансування, міжнародна допомога
Доступ до фінансування	Збільшення інвестицій у техніку	Реформи, кредити, міжнародні фонди
Вітчизняне виробництво	Зменшення імпорту, створення робочих місць	Субсидії, податкові пільги
Технології точного землеробства	Оптимізація ресурсів, підвищення врожайності	Технологічні партнери, навчання
Енергоефективність	Зниження витрат на паливе	Інвестиції в енергоефективну
Кооперативи	Економія масштабу для дрібних ферм	Організаційна підтримка, фінансування
Державна політика	Стимулювання сектору, реформи земельного ринку	Законодавчі зміни, бюджетні кошти
Міжнародна співпраця	Доступ до технологій,	Партнерства, гранти
Освіта та навчання	Ефективніше використання	Тренінги, навчальні програми
Відновлення інфраструктури	Забезпечення логістики, сховищ	Інвестиції, міжнародна допомога

Джерело: розроблено автором

У таблиці підсумовано ключові стратегії, їхній потенційний вплив на галузь сільськогосподарського машинобудування та необхідні ресурси для її ефективного розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підвищення ефективної діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування у повоєнний період потребує дієвих механізмів, які б включали модернізацію, фінансову підтримку, розвиток внутрішнього виробництва, впровадження технологій, енергоефективність, створення

кооперативних форм господарювання, реформування освіти та відновлення інфраструктури, сприятливу державну політику, забезпечення розвитку міжнародної співпраці, інвестиційна підтримка, диверсифікація ринків збуту тощо. Подальшими напрямками нашого дослідження стане формування стратегії розвитку релокованих підприємств сільськогосподарського машинобудування в повоєнний період.

Література

1. Державна служба статистики України. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp/orp_u/arh_orp_u.html (дата звернення 18.04.2025)
2. Navrotskyi, Ya., Petrov, V. Production as a link in the market of agricultural machinery for crop farming in Ukraine. *Ekonomika APK*, 2023. 30(5), 19-32. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202305019>
3. Державна служба статистики України. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (без урахування банків) за 2010-2023 роки. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/chpr_ek_vsmm_2010_2020_ue.xlsx (дата звернення 10.04.2025)
4. Grigorenko, Y. Ukrainian economy was 10.5% below the level of 2021 in 2023. URL: <https://gmcenter/en/infographic/ukrainian-economy-was-10-5-below-the-level-of-2021-in-2023/> (дата звернення 01.04.2025)
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Напрями розбудови машинобудування в Україні як драйвера економічного розвитку під час війни та у повоєнний період. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/napryamy-rozbudovy-mashynobuduvannya-v-ukrayini-yak-drayvera-ekonomichnoho> (дата звернення 12.04.2025)
6. Navrotskyi, Ya., Zakharchuk, O., Vyshnevetska, O., Glinkowska-Krauze, B., Kuchmieiev, O. The agricultural machinery market for crop production

and prospects for its development in the postwar period. *Scientific Horizons*, 2023. 26(9), 153-166. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor9.2023.153>

7. Команда YC.Market. Перспективи розвитку машинобудівного комплексу України в післявоєнний період. URL: <https://blog.youcontrol.market/pierspiektivi-rozvitku-mashinobudivnogho-komplieksu-ukrayini-v-pisliavoiennii-pieriod/> (дата звернення 29.03.2025)

8. Проект Концепції державної цільової програми розвитку виробництва вітчизняної системи машин і обладнання сільськогосподарського призначення для обробки ґрунту на період до 2020 року. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/archive/92/10624> (дата звернення 25.03.2025)

9. Jensen, T., D., Antille, J., Tullberg, N. Improving On-farm Energy Use Efficiency by Optimizing Machinery Operations and Management: A Review. *Springer. Agricultural Research*, 2025. 14(1):15–33. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40003-024-00824-5>

10. Зроблено в Україні: держава у 2024 році сплатила компенсації за купівлю техніки та обладнання українського виробництва в повному обсязі. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/9ebcea44-8225-4dd7-9b5a-8982fbb6b895?lang=uk-UA&title=ZroblenoVUkraini-DerzhavaU2024-RotsiSplatilaKompensatsiiZaKupivliuTekhnikiTaObladnanniaUkrainskogoVirobnitstvaVPovnomuObsiazi> (дата звернення 12.04.2025)

11. Rebuilding Ukraine's Agriculture Sector: Emerging Priorities. URL: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraines-agriculture-sector-emerging-priorities> (дата звернення 17.04.2025)

12. Meliczek, H. Agrarian reform and rural development strategies in the post-cold war era. URL: <https://www.fao.org/4/W4760E/w4760e02.htm> (дата звернення 25.04.2025)

13. Ukraine: Supporting Small Farms Amidst War. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/10/30/ukraine-supporting-small-farms-amidst-war> (дата звернення 26.04.2025)

14. Post-War Agricultural Innovation: Transforming Agriculture for a Growing World. URL: <https://en.agrogo.in.com/post-war-agricultural-innovation/> (дата звернення 12.04.2025)

15. Ukraine's post-war agricultural recovery: Returning to the way things were is not enough. URL: <https://www.brettonwoodsproject.org/2023/10/ukraines-post-war-agricultural-recovery-returning-to-the-way-things-were-is-not-enough/> (дата звернення 15.04.2025)

16. Demining Ukraine's Farmland: Progress, Adaptation, and Needs. <https://www.csis.org/analysis/demining-ukraines-farmland-progress-adaptation-and-needs> (дата звернення 23.04.2025)

17. Rebuilding Ukraine's Agriculture Sector: Emerging Priorities. URL: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraines-agriculture-sector-emerging-priorities> (дата звернення 14.04.2025)

References

1. State Statistics Service of Ukraine (1998-2025), "Volume of industrial products sold by type of activity", available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp/orp_u/arh_orp_u.html (Accessed 18 Apr. 2025).

2. Navrotskyi, Ya. and Petrov, V. (2023), "Production as a link in the market of agricultural machinery for crop farming in Ukraine". *Ekonomika APK*, [Online], vol.30(5), pp.19-32. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202305019>

3. State Statistics Service of Ukraine (2010-2023), "Net profit (loss) of enterprises by type of economic activity with a breakdown into large, medium, small and micro enterprises (excluding banks) for 2010-2023", available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/chpr_ek_vsmm_2010_2020_ue.xlsx (Accessed 10 Apr. 2025)

4. Grigorenko, Y. (2024), "Ukrainian economy was 10.5% below the level of 2021 in 2023", available at: <https://gmk.center/en/infographic/ukrainian-economy-was-10-5-below-the-level-of-2021-in-2023/> (Accessed 01 Apr. 2025)

5. National Institute for Strategic Studies (2024), “Directions for the development of machine building in Ukraine as a driver of economic development during the war and in the postwar period”, available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/napryamy-rozbudovy-mashynobuduvannya-v-ukrayini-yak-drayvera-ekonomichnoho> (Accessed 12 Apr. 2025)

6. Navrotskyi, Ya., Zakharchuk, O., Vyshnevetska, O., Glinkowska-Krauze, B., and Kuchmieiev, O. (2023), “The agricultural machinery market for crop production and prospects for its development in the postwar period”. *Scientific Horizons*, vol.26(9), pp.153-166. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor9.2023.153>

7. YC.Market team (2024), “Prospects for the development of the machine-building complex of Ukraine in the post-war period”, available at: <https://blog.youcontrol.market/pierspektivi-rozvitku-mashinobudivnogho-kompleksu-ukrayini-v-pisliavoiennii-pieriod/> (Accessed 29 March 2025)

8. Kharkiv regional military administration (2020), “Draft Concept of the State Targeted Program for the Development of Production of Domestic Agricultural Machinery and Equipment for Soil Treatment for the Period up to 2020”, available at: <https://kharkivoda.gov.ua/archive/92/10624> (Accessed 25 March 2025)

9. Jensen, T., Antille, J. and Tullberg, N. (2025), “Improving On-farm Energy Use Efficiency by Optimizing Machinery Operations and Management: A Review”. *Springer. Agricultural Research*, vol.14(1):15–33. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40003-024-00824-5>

10. Ministry of Economy of Ukraine (2025), “Made in Ukraine: In 2024, the state paid compensation in full for the purchase of machinery and equipment made in Ukraine”, available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/9ebcea44-8225-4dd7-9b5a-8982fbb6b895?lang=uk-UA&title=ZroblenoVUkraini-DerzhavaU2024-RotsiSplatilaKompensatsiiZaKupivliuTekhnikiTaObladnanniaUkrainskogoVirobnitstvaVPovnomuObsiazi> (Accessed 12 Apr. 2025)

11. Center for strategic and international studies (2022), “Rebuilding Ukraine’s Agriculture Sector: Emerging Priorities”, available at: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraines-agriculture-sector-emerging-priorities> (Accessed 17 Apr. 2025)
12. Meliczek, H. (2025), “Agrarian reform and rural development strategies in the post-cold war era”, available at: <https://www.fao.org/4/W4760E/w4760e02.htm> (Accessed 25 Apr. 2025)
13. World Bank Group (2023), “Ukraine: Supporting Small Farms Amidst War”, available at: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/10/30/ukraine-supporting-small-farms-amidst-war> (Accessed 26 Apr. 2025)
14. Agro Gurukul, GOLN (2020), “Post-War Agricultural Innovation: Transforming Agriculture for a Growing World”, available at: <https://en.agrogoln.com/post-war-agricultural-innovation/> (Accessed 12 Apr. 2025)
15. Bretton Woods Project (2023,) “Ukraine’s post-war agricultural recovery: Returning to the way things were is not enough”, available at: <https://www.brettonwoodsproject.org/2023/10/ukraines-post-war-agricultural-recovery-returning-to-the-way-things-were-is-not-enough/> (Accessed 15 Apr. 2025)
16. Center for strategic and international studies (2024), “Demining Ukraine’s Farmland: Progress, Adaptation, and Needs”, available at: <https://www.csis.org/analysis/demining-ukraines-farmland-progress-adaptation-and-needs> (Accessed 23 Apr. 2025)
17. Center for strategic and international studies (2022), “Rebuilding Ukraine’s Agriculture Sector: Emerging Priorities”, available at: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraines-agriculture-sector-emerging-priorities> (Accessed 14 Apr. 2025)

Стаття надійшла до редакції 08.05.2025 р.